

УДК 070.41:655.535

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТОНІКИ ГАЗЕТНОГО ЗАГОЛОВКА

Марія Ріпей

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Розглянуто поліграфічні норми щодо розміщення заголовків. Проаналізовано випадки неправильного розподілу газетного заголовка на рядки, написання загальноприйнятих скорочень, а також цифр із нарощенням відмінкових закінчень у заголовках газетних матеріалів.

Ключові слова: заголовок, рядок заголовка, оформлення, нарощення, загальноприйняті скорочення.

Постановка проблеми. Велике значення заголовка у сприйнятті, розумінні та інтерпретації тексту. Його називають зовнішнім індикатором тексту, ядром ідеї твору [5, с. 59–60]. Заголовок у газеті ми читаємо найперше, дізнаючись про зміст надрукованих матеріалів. Його написання має відповідати мовним, поліграфічним та видавничим нормам. З огляду на це “працювати над заголовком журналіст повинен з особливою вимогливістю до себе” [7, с. 34].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про оформлення газетних заголовків пишуть у своїх працях М. Феллер, І. Квітко, М. Шевченко “Довідник коректора” [15], А. Мільчин “Справочная книга корректора и редактора” [13], А. Кулаков “Заголовок и его оформление в газете” [7], В. Иванов “Техніка оформлення газети” [2], З. Партико “Загальне редагування. Нормативні основи” [10], А. Капелюшний “Редагування в засобах масової інформації” [4], Т. Крайнікова “Коректура” [6] та ін.

Формулювання мети статті. Ставили за мету проаналізувати випадки неправильного розподілу газетного заголовка на рядки, написання загальноприйнятих скорочень, а також цифр із нарощенням відмінкових закінчень у заголовках газет.

Виклад основного матеріалу. Важливою частиною газетного оформлення є розміщення заголовків. Воно залежить від величини заголовка, тексту, до якого він належить, розміщення матеріалу на полосі. У навчальній літературі з редагування і коректури зазначено, що “заголовки вищих ієрархічних рівнів слід набирати літерами більшого, а нижчих — меншого кегля згідно з їх ієрархічною підпорядкованістю; заголовки слід набирати виділеним шрифтом; при поділі заголовка на кілька рядків кожен рядок повинен утворювати окреме словесне ціле” [10, с. 302] або “певну смислову цілісність” [6, с. 147], “інакше можуть утворитися рядки, до смішного безглузді” [14, с. 3].

Щоб правильно розмістити заголовок, треба продумати його смислову структуру. Якщо довгий заголовок розмістити одним рядком не можна, то його поділяють на певні частини. Наприклад, щоб правильно розподілити на рядки заголовок “Новий виставковий зал Ленінграда”, треба в першому рядку залишити три слова:

Новий виставковий зал

і в другому одне —

Ленінграда

Неправильно поділяти заголовок так:

*Новий виставковий
зал Ленінграда*

хоча за кількістю літер рядки майже однакові” [7, с. 45].

У “Довіднику коректора” наведено такий приклад поділу заголовка на рядки [15]:

Неправильно

*Режим
економії — метод
соціалістичного
господарювання*

Правильно

*Режим економії —
метод
соціалістичного господарювання*

Отже, неправильно поділяти заголовок на частини, якщо кожна частина не зберігає свій акцент, свій сенс [2, с. 118].

На сторінках газет трапляються випадки, коли кожний рядок заголовка не має смислового значення. Наприклад:

Неправильно

*Тепер ніхто не зможе піддати
сумніву, що ми — партія Юценка*
(Львівська газета. — 2008. — 1 груд.)
*У філармонії — жива
Класика. Класика джазу*
(Львівська газета. — 2007. — 6 берез.)
*“Не треба працювати
тяжко, треба працювати професійно”*
(Високий Замок. — 2010. — 7 трав.)

Правильно

*Тепер ніхто не зможе піддати сумніву,
що ми — партія Юценка*
*У філармонії — жива класика.
Класика джазу*
*“Не треба працювати тяжело,
треба працювати професійно”*

Не можна переносити власні імена (або ініціали й прізвища) [2, с. 118; 7, с. 45], частини слова [2, с. 118; 7, с. 45; 13, с. 292], бо порушується ясність читачього сприйняття [16].

Проте в газетах читаємо

*Від нас відійшла
актриса Любов
Поліщук*
(Експрес. — 2006. — 30 листоп.)

*Сім світів Святослава
Гординського...*
(День. — 2010. — 6 жовт.)

*МАУ відкри-
вають рейси
в Словенію*
(Газета 24. — 2007. — 2 квіт.).

Власні назви також треба друкувати в одному рядку заголовка.

Неправильно
*Свято на “Олд
траффорд”*
(Львівська газета. — 2007. — 15 берез.)

Правильно
*Свято
на “Олд траффорд”*

*І вальсували, і під “Старенький
трамвай” танцювали*
(Високий Замок. — 2011. — 15 лют.)

*І вальсували,
і під “Старенький трамвай” танцювали*

Так заголовок є ціліснішим і змістовнішим.

Тире, що є ефективним засобом передавання емоційно-експресивного мовлення, яке використовують для інтонаційного та змістового виокремлення того чи іншого члена речення [17, с. 28], має бути у першому рядку заголовка [2, с. 118]:

Наприклад, неправильно

*Вуличне мистецтво
— у квартирі*
(Експрес. — 2010. — 6 трав.)

*До страховки
— нові вимоги*
(Експрес. — 2010. — 22 квіт.)

*А нареченому
— вареники*
(Експрес. — 2008. — 11 груд.).

Сприймання тексту, як зауважує Р. Іванченко, характеризується фіксованими зупинками зору і переносом зору. “Читач засвоює текст тільки в момент фіксації зору. Під час переносу зору ми тексту не бачимо... В момент зупинки (фіксації) зору частину літер видно добре, а обриси іншої частини скоріше вгадуються” [3, с. 46]. Виділяють поле ясної видимості тексту і поле бічної видимості [3, с. 47]. Важливо так побудувати заголовок, щоб головний його зміст був у полі ясної видимості, що не зумовлюватиме труднощів у сприйнятті тексту читачем.

Рядок заголовка не може закінчуватись прийменником або сполучником [7, с. 45; 15, 182], а також прислівником [13, с. 292] і займенником [2, с. 118], їх треба переносити в наступний рядок. Бо не буде досягнуто результативності, яку в масовоінформаційній діяльності розглядають, зокрема, як спосіб дохідливості і засіб впливу [8, с. 189].

Виявляємо випадки, коли рядок газетного заголовка закінчується прийменником, сполучником, прислівником чи займенником. Наприклад:

<p>Неправильно <i>Небезпечна мрія про “стерильний парламент”</i> (День. — 2011. — 19 квіт.) <i>У подорож — з власною квартирою</i> (Експрес. — 2010. — 22 квіт.) <i>Хоч багаторічна, та родить щедро</i> (Експрес. — 2010. — 22 квіт.) <i>“Я не боюся ані Ахметова, ані Суркіса...”</i> (Експрес. — 2010. — 6 трав.) <i>Епатажна Lady GaGa знову поклала всіх “на лопатки”</i> (Високий Замок. — 2011. — 15 лют.) <i>“Свої сто тисяч кілометрів я вже пододала”</i> (Високий Замок. — 2010. — 22 квіт.) <i>“Обмінюючись писанками, ми транслюємо позитивну енергетику”</i> (День. — 2011. — 19 квіт.)</p>	<p>Правильно <i>Небезпечна мрія про “стерильний парламент”</i> <i>У подорож — з власною квартирою</i> <i>Хоч багаторічна, та родить щедро</i> <i>“Я не боюся ані Ахметова, ані Суркіса...”</i> <i>Епатажна Lady GaGa знову поклала всіх “на лопатки”</i> <i>“Свої сто тисяч кілометрів я вже пододала”</i> <i>“Обмінюючись писанками, ми транслюємо позитивну енергетику”</i></p>
--	---

Трапляються випадки, коли попередній рядок газетного заголовка закінчується часткою. Це ускладнює сприйняття заголовка і змісту тексту. На нашу думку, частки треба переносити в наступний рядок.

Наприклад:

<p>Неправильно <i>Борги у небо не пускають</i> (Газета 24. — 2007. — 2 квіт.)</p> <p><i>Без роботи не залишимося</i> (Експрес. — 2008. — 11 груд.) <i>Гаряча вода — тільки на свята</i> (Високий Замок. — 2006. — 28 верес.)</p>	<p>Правильно <i>Борги у небо не пускають</i></p> <p><i>Без роботи не залишимося</i> <i>Гаряча вода — тільки на свята</i></p>
---	--

Як вважають технічні редактори видавництв, поділяючи газетний заголовок на рядки, не можна залишати у попередньому рядку “щось маленьке”. Його треба переносити у наступний рядок, зважаючи на зміст кожного рядка.

Що робити у тих випадках, коли під час набору газетного заголовка обраним шрифтом “рядок не входить у форму”? Відповідь на це запитання дає В. Іванов: “Необхідно змінити кегль, накреслення чи навіть гарнітуру шрифту, аби тільки зберегти правильний змістовий розподіл на рядки” [2, с. 118].

“Заголовок сприймається як мовний знак, який перебуває поза текстом і має певну самостійність” [5, с. 58]. Можливо, з огляду на самостійність у кінці

заголовків і підзаголовків на сторінках “Рідної мови” Іван Огієнко ставив крапку. Наприклад, читаємо: “Притча про самоцвіт.”, “Замітки про окремі слова.”, “Чистота й правильність української мови. Відповідь на запитання наших читачів.”, “До прихильників Рідної мови. 1. Прихильники Рідної Мови.” [11].

Водночас заголовок є “повноправним компонентом тексту, входить у його структуру й утворює цілісність тексту” [5, с. 58]. Навіть якщо заголовок закінчується прийнятим скороченням, після якого ставлять крапку, наприклад, р.(рік), ст. (століття), редактори видавництва пишуть ці слова повністю, дотримуючись видавничої вимоги, що “крапку після заголовка не ставлять” [6, с. 146].

У газетних заголовках часто наводять цифри. Адже “цифра — це не тільки знак для позначення кількості”, а засіб яскравого факту, емоційного звучання, образного розкриття [1, с. 98–100]. Однак, як виявляємо, є труднощі у написанні загальноприйнятих скорочень та цифр із нарощенням відмінкових закінчень. Наприклад, гривня, мільйон, мільярд, літр, година скорочують з крапкою:

На НСК “Олімпійський” вже витратили 300 млн. грн.

(День. — 2008. — 23 груд.)

515-

520

грн.

(Високий Замок. — 2008. — 13 берез.)

200 тисяч грн.

(Високий Замок. — 2011. — 7 квіт.)

Меткомбінат отримає близько

1,6 млрд. грн. прибутку

(День. — 2006. — 8 лют.)

60 км/год.

(Високий Замок. — 2009. — 23 квіт.)

Житло у найм у гривнях подорожчало,

у доларах — подешевшало

“Ліжкомісце” із господинею — 350-400 грн.,

“вбита” окрема квартира — 1200 грн.

15-20

вересня

Ярмарок меду

мед

99 грн за 3 л.

(Високий Замок. — 2009. — 10 верес.)

Натрапляємо на заголовок, коли мільйон пишуть з крапкою, а гривня без крапки:

Торішні витрати

українців

на страхування життя

450 млн. грн

(Газета 24. — 2007. — 2 квіт.)

Зазначимо, що крапку треба ставити залежно від виду скорочення. Якщо “стягування — скорочування слова вибірковим пропусканням приголосних та голосних літер” [12, с. 2], то крапку не ставлять. Наприклад, грн — гривня, млн — мільйон, млрд — мільярд [12]. А якщо “відсікання — скорочування слова відкиданням двох або більше літер в кінці слова” [12, с. 2], то крапку ставлять, наприклад, тис. — тисяча [12]. А також см — сантиметр, г — грам, крб — карбованець, с — секунда, хв — хвилина, год — година [12]; км — кілометр, м — метр, дм — дециметр, см — сантиметр, мм — міліметр, л — літр, мл — мілілітр, мг — міліграм, г — грам, кг — кілограм, ц — центнер, т — тонна, га — гектар [13, с. 319–338]. У підручнику “Коректура” зазначено, що “після скорочень назв грошових одиниць крапка не потрібна. Наприклад: дол — долар; грн — гривня; крб — карбованець; руб — рубль; 25 млрд дол, 750 грн” [6, с. 146].

Звернемо увагу на неправильне написання дефіса у випадках 515-520 грн., 350-400 грн., 15-20 вересня. Між цифрами, які позначають межі (від і до), треба писати тире без пробілів [6, с. 143; 13, с. 65]. Правильно 515–520 грн, 350–400 грн, 15–20 вересня. А дефіс пишемо у тих випадках, “якщо потрібно передати неточне, приблизне значення” [6, с. 143].

Подають у газетних заголовках і цифри з нарощенням відмінкових закінчень. Ще 1936 року Іван Огієнко у журналі “Рідна мова” порушує питання, “писати і говорити “1936 рік” чи “рік 1936”. Аналізує, що “звичайно прикметниковий придаток ставимо перед речівником: зелений ліс, але — в залежності від потреби — часто кажемо й “ліс зелений”, і ця остання форма не буде неправильна” [9, с. 414]. Щодо написання дат науковці зазначають: “Якщо слово *рік* чи назва місяця пропущені, або їх поставлено перед числом, або окремо від числа позначено іншим словом, то відмінкові закінчення рекомендується нарощувати: у січні, числа 20-го; рік 2002-й; настав 2000-й; концерт перенесли з 15 лютого на 22-ге; 20-го ж квітня... не можна додавати нарощення відмінкових закінчень до дати (років і чисел місяця), якщо слово *рік* або назва місяця стоїть після числа: у 2002 році, 7 січня 200 року, а не у 2002-му році, 7 січня 2000-го року” [4, с. 123–124]. Наприклад, неправильно писати

2007-й рік: із

тривогою та надією

(День. — 2007. — 10 січ.) Правильно 2007 рік, рік 2007-й, 2007-й.

Трапляються випадки неправильного написання у газетних заголовках цифр із нарощенням відмінкових закінчень:

91-а річниця

від дня смерті

українського

Мойсея

(Каменяр. — 2007. — черв.)

Держкомтелерадіо створює Міжнародний прес-центр

“Голодомор — 75-і роковини пам’яті”

(День. — 2008. — 14 листоп.)

1 травня медичний центр “Інтерсоно”

святкуватиме свій 9-ий день народження

(Високий Замок. — 2009. — 30 квіт.)

Бо “відмінкове закінчення в порядкових числівниках, позначених арабськими цифрами, повинно бути однолітерним, якщо останній літері передує голосна, або дволітерним, якщо останній літері передує приголосна” [13, с. 66–67]. Наприклад, 20-та річниця, 20-ї річниці, 20-ту річницю; 56-й рік, 56-го року, на 56-му році.

Отже, правильно 91-ша річниця, 75-ті роковини, 9-й день.

Висновки. На підставі вищезазначеного та власного редакторського досвіду можемо виснувати, що архітектоніка газетного заголовка повинна відповідати поліграфічним та видавничим нормам: кожний рядок має мати смислове значення; не можна переносити частини слова, власні імена або ініціали й прізвища, власні назви; не можна рядок починати з тире; рядок не можна закінчувати прийменником, сполучником, прислівником, займенником, а також часткою (їх переносять у наступний рядок); під час написання загальноприйнятих скорочень крапку треба ставити залежно від виду скорочення; межі (від і до) позначати тире без пробілів; у порядкових числівниках, позначених арабськими цифрами, писати однолітерне нарощення відмінкового закінчення, якщо останній літері передує голосна, або дволітерне, якщо останній літері передує приголосна.

Добираючи й опрацьовуючи заголовки, автори, редактори повинні усвідомлювати свою відповідальність за слово, звернене до читача. Якщо є сумнів, то заголовок треба прочитати двічі або й тричі, промовити вголос, щоб переконатись у його правильному написанні.

1. Григораши Д. С. Теорія і практика редагування газети / Д. С. Григораши. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1966. — 168 с.
2. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети : курс лекцій / В. Ф. Іванов. — К. : Т-во “Знання”, КОО, 2000. — 222 с.
3. Іванченко Р. Г. Літературне редагування. — [2-ге вид, доп. і перероб.] / Р. Г. Іванченко. — К. : Вид. об-ня “Вища школа”, 1983. — 248 с.
4. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації : навч. посіб. / А. О. Капелюшний. — Львів : ПАІС, 2005. — 304 с.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. — [2-ге вид., перероб і доп.] / І. М. Кочан. — К. : Знання, 2008. — 423 с.
6. Крайнікова Т. С. Коректура : підручник / Т. С. Крайнікова. — К. : Наша культура і наука, 2005. — 252 с.
7. Кулаков А. Н. Заголовок и его оформление в газете / А. Н. Кулаков. — Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1982. — 88 с.
8. Москаленко А. З. Теорія журналістики / А. З. Москаленко. — К. : Експрес-об’ява, 1998. — 334 с.
9. Огієнко І. Українська канцелярська мова / Іван Огієнко // Рідна мова. — 1936. — Ч. 9. — С. 411–414.
10. Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи : навч. посіб / З. В. Партико. — Львів : Афіша, 2001. — 416 с.
11. Рідна мова. — 1933. — Ч. 1.

12. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила : ДСТУ 3582–97. — [Чинний від 1998–07–01]. — К. : Держстандарт України, 1998. — 25 с.
13. Справочная книга корректора и редактора / под ред. А. Э. Мильчина. — М. : Книга, 1974. — 416 с.
14. *Толкачев Е. В.* Заголовок в газете / Е. В. Толкачев. — М. : Искусство, 1959. — 64 с.
15. *Феллер М. Д.* Довідник коректора / Феллер М. Д., Квітко І. С., Шевченко М. Г. — Х. : Ред.-вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1972. — 408 с.
16. *Феллер М. Д.* Український університетський курс літературного редагування (задум автора-текст-сприймання читача) [Електронний ресурс] / М. Д. Феллер // Наукові записки. Філол. науки. — Т. 20. — Режим доступу до журн. : www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV20.../01_feller_m-d.pdf
17. *Яцимірська М. Г.* Сучасна українська мова: практикум із пунктуації : навч. посіб. — [2-ге вид., випр. і доп.] / М. Г. Яцимірська. — К. : Знання, 2009. — 262 с.

FEATURES ARCHITECTONICS NEWSPAPER HEADLINE

Mariya Ripey

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynyky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-40-31
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Polygraphic standards concerning layout of headlines are considered, cases of incorrect design of lines in newspaper headlines are analyzed, writing common abbreviations and figures with accrue declension endings in headlines of newspaper materials.

Key words: heading, line headline, design, accrue, common abbreviations.

ОСОБЕННОСТИ АРХИТЕКТониКИ ГАЗЕТНОГО ЗАГОЛОВКА

Мария Рипей

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-40-31
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Рассмотрено полиграфические нормы к размещению заголовков. Проанализировано случаи неверного деления газетного заголовка на строки, написания общепринятых сокращений, а также цифр с наращением падежных окончаний в заголовках газетных материалов.

Ключевые слова: заголовок, строка заголовка, оформление, наращение, общепринятые сокращения.

*Стаття надійшла до редколегії 30.08.2011
Прийнята до друку 06.11.2011*